

העותרים: ג'מיל רשאד סנדוקה ואח'
ע"י ב"כ עוה"ד אן סוצ'יו ו/או דן יקיר ואח'
מהאגודה לזכויות האזרח בישראל
רח' פייר קינג 33, ירושלים 9153102, ת.ד. 53262
טל' 02-6521218, פקס: 02-6521219

נגד

המשיבים: 1. הרשות הממשלתית למים ולביוב
2. שר התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים
ע"י מחלקת הבג"צים, פרקליטות המדינה, משרד המשפטים, ירושלים.
טל' 02-6466686 פקס 02-6467011
3. חברת הגיחון בע"מ
ע"י ב"כ עו"ד אביב ברנט, משרד קרמר שפירא
טלפון: 02-6234258 פקס: 02-6255493
4. עיריית ירושלים
ע"י ב"כ עו"ד דן בן טל ואח'
מאגף היועץ המשפטי, עיריית ירושלים
טל': 02-6297586 פקס: 02-6296377

תגובת העותרים להודעות המעדכנות מטעם המשיבים

בהתאם להחלטת בית המשפט הנכבד מיום 14.11.14, מתכבדים העותרים להגיש את תגובתם להודעות המעדכנות מטעם המשיבים מיום 11.1.15:

1. מהודעות המשיבים עולה, כי לא ארעה כל התקדמות משמעותית מאז העדכון האחרון שהוגש על ידם בספטמבר 2014 ואין עדיין כל התחייבות לתחילת ביצועם של שינויים בשטח, הדרושים לצורך פתרון מצוקת המים השוררת בשכונות. אפילו לוח זמנים משוער לא הוצג. נזכיר, כי עסקינן בפגיעה מתמשכת בזכויות היסוד של 80,000 תושבי השכונות הירושלמיות שמעבר לחומה ולמחסום מ.פ. שועפט (להלן-"השכונות" או "התושבים"), אשר סובלים מאספקת מים חלקית ביותר, בלתי סדירה, אשר פוגעת בבריאותם ובזכותם לקיום בכבוד. משמעה של ההכרה בזכות למים כזכות יסוד היא שעל המשיבים חלה חובה לנקוט אמצעים דחופים כדי לממש את הזכות.

1. משבר המים שארע בחודשים פברואר-אפריל 2014 היה אמנם חריף ויוצא דופן במשכו ובהיקפו, אולם גם לאחר פתרון מצב החירום, המציאות היומיומית בשכונות היא בלתי נסבלת ומחייבת פתרון דחוף.

2. בניגוד לטענות העולות מהודעות המשיבים, העותרים אינם יכולים להסכים ל"פתרון" המוצע על ידי המשיבים לא משום שאין הם מעוניינים לשתף פעולה עם הצעות המשיבים או לשאת במימון פיתוח התשתית והמים שהם צורכים, אלא משום ש"הפתרון" המוצע

אינו נותן מענה למצוקת המים השוררת בשכונות ומשמעותו **המשך האנרכיה הקיימת בתשתית המים ובאספקת המים לתושבים והמשך הפגיעה בזכויות היסוד שלהם**. שדרוג התשתיות המרכזיות הקיימות בלבד (הגברת הזרם בארבעה צינורות ראשיים), כפי שמציעים המשיבים, תותיר את תושבי השכונות, רובם ככולם, עם המצב הקיים:

- המשך השימוש **בחיבורים מאולתרים למערכת המים** תוך "גניבת" המים זה מצינורו של זה;
- המשך השימוש **במשאבות לצורך שאיבת המים** מהצינורות המרוחקים אל הרחובות המרוחקים ומשם אל גגות הבתים במשאבות נוספות;
- המשך השימוש **במיכלי מים לאגירת המים**;
- המשך **הסיכון בשתיית מים מזוהמים**;
- **משברי מים נוספים** בעתיד.

3. הגברת נפח המים המוזרמים לשכונות באמצעות שדרוג ארבעת הצינורות הראשיים המזרימים מים לשכונות הינה מבורכת ויש להתחיל בה באופן מיידי. זוהי חובתם של המשיבים לספק לתושבים כמויות מים המתאימות לשינויים הדמוגרפיים המתרחשים בשטח. המשיבים ידעו על הגידול החד במספר התושבים בשכונות מזה שנים רבות ולמרות זו הניחו להם "להסתדר" עם תשתית מים שמספיקה לכל היותר לכ-20% מהתושבים בשכונות.

4. יוזכר, כי בהעדר תשתיות מספיקות העותרים נאלצו להתקין על חשבונם ובדרך לא דרך תשתיות מים שיספקו את צרכיהם והם נאלצים מדי יום ביומו להפעיל משאבות חשמל שעלותם גבוהה מאד לצורך שאיבת המים מהצינורות והעלאתם למיכלי המים המוצבים על הבתים. כפי שממחישות התמונות המצורפות לתגובה זו (**נספח ת/1**) כדי להבטיח זרימת מים לבתים נדרשים התושבים להציב מיכלי מים ענקיים במקומות שונים בשכונה, פעמים רבות במקומות מזוהמים לצד פסולת, ולהפעיל משאבות חשמל שימלאו מיכלים אלה. לאחר מכן, נשאבים המים ממכלים אלה המוצבים בתחתית הבניינים למיכלים המוצבים על גגות הבתים. מלבד העלות הכספית הגבוהה ששיטת צריכת המים הזו מייצרת, שמירת המים במיכלי פלסטיק מאולתרים, שאינם סגורים באופן הרמטי ואשר חשופים לחדירת מזוהמים, מסכנת את בריאותם של התושבים ובכלל זה את בריאותם של תינוקות, קשישים וחולים, המשתמשים גם הם במים אלה לשתייה ולכל צרכיהם.

5. יודגש, רובם המוחלט של התושבים בשכונות אינם צורכים מים ישירות מתשתית המים הקיימת אלא דרך מיכלי המים ובאמצעות משאבות חשמל, וזאת בשל הריחוק של צינורות המים ממרבית הרחובות בשכונה, לאור המבנה הטופוגרפי של השכונות ונוכח הזרם האיטי בצינורות המרכזיים.

6. על אף השימוש במשאבות, בחלק ניכר מבתי השכונות לחץ המים נמוך כל כך עד כי המים הנאגרים במיכלים אינם מספיקים לכלל הצרכים היומיומיים של התושבים. התושבים חיים במשטר מים חסכני ביותר, ובין היתר, מתקלחים פעמיים-שלוש בשבוע ומשתמשים

- במים של מכונת הכביסה לשטיפת הרצפות. כמו כן, תושבים רבים נאלצים לרכוש כדבר שבשגרה גם בקבוקי מים כדי להשלים את המחסור הקיים.
7. התלות הבלעדית במשאבות חשמל לאספקת מים מחייבת את התושבים להתעורר מדי לילה כדי להפעיל את המשאבות (זרם המים מתגבר בלילות) ולשלם עלויות חודשיות גבוהות עבור צריכת החשמל המגיעות לכדי 150–600 ₪ בחודש למשפחה (תלוי בכמות המשאבות שנאלצת כל משפחה להפעיל). כמו כן, משמעותה של הפסקת חשמל ממושכת בשכונות אלה, תופעה נפוצה כשלעצמה, היא פגיעה בזרימת המים עד כדי הפסקת מים מוחלטת בחלק מהבתים.
8. התושבים נושאים כיום מכיסם באופן מלא את עלות הובלת המים מהצינורות לבריזים שבבתים, כאשר זרם המים הוא חלש ביותר בחלקים גדולים מהשכונות ובקומות הגבוהות. ברי, כי העותרים מעדיפים לשלם באופן מסודר וישיר עבור אספקת מים סדירה לביתם על פני תשלומים, שעבור חלק מהתושבים, סביר להניח, הם גבוהים יותר מאשר עלות צריכת המים החודשית (התקנת הצינורות, תיקונים תכופים בצינורות המאולתרים, חשמל עבור המשאבות, תחזוקת המשאבות, רכישת מיכלי מים ומשאבות).
9. יודגש, כי העותרים מוכנים בחפץ לב לשתף פעולה עם המשיבים למציאת פתרון למצוקת המים ולא מקובלת עליהם טענת המשיבים 1-2 לפיה לא מתקיים "שיתוף פעולה מצד העותרים לקידום פתרון בעניין" (סעיף 26 להודעת המשיבים 1-2). העובדה שהעותרים מסרבים לקבל את הצעת הפתרון החלקי והבלתי מספק של המשיבים אינה מעידה על סירוב לשתף פעולה במציאת פתרון.
10. הצעת המשיבים הכוללת שדרוג של ארבעת הצינורות המרכזיים בלבד שהונחו בשכונות אלה לפני שנים רבות ואשר מרוחקים מחלק ניכר מבתי השכונות, אינה סבירה ויש בה משום הנצחה של המצב הקיים: רובם הגדול של התושבים יאלצו להמשיך להשתמש בתשתית המאולתרת שיצרו, להתבסס על מיכלי מים ועל משאבות להספקת מים לבתיהם ולהמשיך להשתמש במים מזוהמים ובלתי ראויים לשתיה. העותרים אינם יכולים לקבל פתרון זה משהוא אינו נותן מענה, ולו מינימאלי, למצוקת המים שממנה הם סובלים כיום.
11. **התושבים אינם מבקשים לעצמם מים בחינם. הם מבקשים, כמקובל, לקבל מים באופן סדיר ורציף כנגד תשלום.** כיום משלמים המשיבים סכומים גבוהים עבור אספקת מים חלקית, משובשת ביותר ומזוהמת אותה הם שואבים באמצעים חשמליים.

שדרוג תשתית המים וחיבור לבתים ביתר השכונות

12. טענת המשיבים 1-2 בסעיף 30 להודעתם כאילו השדרוג שבוצע ביתר שכונות ירושלים המזרחית לא הביא לשיפור במצב אספקת המים, משוללת בסיס. למיטב ידיעת העותרים, חברת הגיחון הניחה **קילומטרים רבים של קווי מים** בשכונות השונות בירושלים המזרחית ושדרגה הן את הצינורות הראשיים והן את הרשת הפנימית המובילה את המים אל הבתים. ויודגש, במסגרת פרויקט זה הותקנו כ-15,000 שעוני בקרה בשכונות השונות

בירושלים המזרחית **לבתיים שנבנו כולם ללא היתר**. יצוין, כי למיטב ידיעת העותרים, **למחסור במים המאפיין את השכונות אין אח ורע ביתר השכונות בירושלים המזרחית וזאת למרות שגם בשכונות האחרות קיימת בנייה מאסיבית ללא היתר**. עיננו הרואות, כי בכל יתר השכונות בירושלים המזרחית מצאו המשיבים פתרון שאיפשר חיבור של מבנים ללא היתר ישירות לרשת המים.

13. החלטות המשיבים בעניין העותרים צריכות להיבחן על רקע המדיניות הכללית שלהם בעניין אספקת מים לשכונות האחרות בירושלים המזרחית. בקשתם של העותרים היא, כי המדיניות שהונהגה במשך השנים האחרונות בעניינם של שכניהם בעיסאווייה, שועפאט, בית חנינא ויתר השכונות בירושלים המזרחית תונהג גם בשכונתם. הותרת השכונות שמעבר לחומת הפרדה מחוץ להסדר שאומץ עבור יתר שכונות ירושלים המזרחית מפלה תושבים אלה ויוצרת פגיעה בזכויות היסוד שלהם מעבר לנדרש.

14. החובה החלה על רשות שלטונית לפעול בשוויון כלפי אוכלוסיות דומות ולהפעיל את שיקול הדעת שלה באופן עקבי, מחייב את המשיבים לספק גם לעותרים את הפתרון שסופק ליתר השכונות בירושלים המזרחית. **כפי שהשכילו המשיבים להתגבר על החסם החוקי ביתר השכונות בירושלים המזרחית לצורך הבטחת הזכות המלאה של התושבים למים, על המשיבים לפעול למציאת פתרון גם לשכונות דנן.**

חיבור הבתים למים

15. המשיבים 1-2 מפנים בהודעותיהם לשני פסקי הדין העוסקים בחיבור תשתיות לכפרים הבדואים הבלתי מוכרים. בע"א 9535/06 אבו מסאעד נ' נציב המים (5.6.2011) (להלן: "עניין אבו מסאעד") לא ראה בית המשפט הנכבד מקום להתערב בפתרון שגיבשה רשות המים להעמדת נגישות למים לתושבי הפזורה הבדואית, בדמות הצבת מרכזי מים בהם יוכלו התושבים לרכוש מים ולהובילם לביתם.

16. המשיבים מצטטים את החלטת בית המשפט שקבע, כי הציפיה מהמדינה היא אך "להבטיח בכל מקרה נגישות סבירה למקורות מים ברמה המינימלית, גם אם לא בדרך של התחברות פרטית לבתי היישובים הבלתי חוקיים" (עניין אבו מסאעד, פסקה 54-53).

17. כמו כן, מפנים המשיבים לפסק הדין בבג"ץ 8062/05 אלאטרש נ' שר הבריאות (23.11.2005) שקבע, כי לאור האיסור בדין לחבר מבנים בלתי חוקיים לרשת החשמל, יש למצוא פתרונות חלופיים במקום חיבור הבית הבלתי חוקי לחשמל וזאת במענה לצורך הומאניטרי מובהק של פעוטה המתגוררת בכפר בדואי בלתי מוכר.

18. בבסיס הסירוב לחבר למים את הכפרים הלא מוכרים בנגב עמדה מדיניות הממשלה, לפיה לתושבי הכפרים עומדת האופציה לעבור להתגורר בישובי קבע שהמדינה מקצה להם ולזכות בדרך זו לחיבור לתשתיות מים. סוגיית החיבור למים בכפרים הבדואים הבלתי מוכרים היא "רכיב במדיניות הכללית של הממשלה ביחס להתיישבויות הבדואים בנגב, שהענין העומד במרכזה הוא **העברת תושבי הכפרים הלא מוכרים לישובי קבע**". (עניין אבו מסאעד, פסקה 11. ההדגשה הוספה).

19. בית המשפט פסק בעניין זה, כי הפגיעה בזכות החוקתית למים היא לתכלית ראויה "קרי: לפתור את בעיית ההתיישבות הבלתי-חוקית בדרום, על ידי מתן תמריץ לתושבי הישובים הבלתי-חוקיים לעבור למרכזי אוכלוסין חוקיים שהועמדו לרשותם על ידי המדינה". (פסקה 44. ההדגשה הוספה). תכליתו של הסירוב לחבר את הבתים למים היה להמריץ את המתיישבים ביישוב הלא מוכר לעבור להתיישבות חוקית, המוצעת להם, כביכול, על ידי המדינה.

20. ניתן לחלוק על חוקיותה של תכלית זו, אלא שבענייננו לא מדובר בישוב "בלתי מוכר" או בהתיישבות "בלתי מוסדרת" אלא בשכונות בתוך השטח המוניציפאלי של ירושלים.

21. ההבחנה בין השכונות דגן לבין היישובים הבדואים מובילה דווקא למסקנה, כי בענייננו זכאים תושבי השכונות לחיבור פרטני למים. כך, פסק הדין קובע, כי במקרים שבהם "[ש]אופציית המעבר למקום איכלוס קבוע וחוקי אינה ניצבת בפועל בפני מבקש היתר להתחברות פרטית, עשויים שיקולים אלה לפעול למתן היתר כאמור". (עניין אבו מסאעד, פסקה 45). בניגוד לתושבים הבדואים לגביהם קיימת, לשיטת המדינה, אופציה של הסדרה חוקית של ההתיישבות "והדבר נתון לבחירתם של התושבים, ופתוח בפניהם", לא כך הדבר בענייננו.

22. תושבי השכונות לא "בחרו" לקבוע את ביתם במקום שאינו מוסדר תכנונית וגם לא "בחרו" מרצונם לבנות את ביתם ללא האישורים הנדרשים. בפני התושבים לא עמדה כל ברירה.

החסם התכנוני

23. האחריות למצב הנוכחי מוטלת על כתפי רשויות התכנון ובפרט על המשיבה 4, אשר נמנעה במשך עשרות שנים מלקדם תוכניות בנייה שמכוחן יוכלו התושבים לבנות כחוק. זאת, למרות שנתוני הגידול הטבעי בירושלים המזרחית וכן ההגירה ההמונית לשכונות שמעבר לחומה בשנים האחרונות היו ידועים למשיבה 4 והיה עליה לפעול להעמדת פתרונות בנייה חוקיים שיענו על צרכי התושבים.

24. הגידול הטבעי של האוכלוסיה הערבית בירושלים עומד על 24.6 לאלף נפש. בשנת 2012 חל גידול של 7,300 נפשות בקרב האוכלוסיה הערבית בירושלים. שיער זה הינו גבוה בהרבה מהשיעור הכלל ארצי (14.7 לאלף איש) והוא אף גבוה משיעור הריבוי הטבעי בקרב האוכלוסיה היהודית בירושלים (23.2 לאלף איש) ומהשיעור של האוכלוסיה הערבית בישראל (22 לאלף איש).¹

25. בנוסף, השכונות הירושלמיות שמעבר לחומה הפכו בשנים האחרונות לשכונות שבהן מאזן ההגירה החיובי הוא הגבוה ביותר מבין שכונות ירושלים המזרחית. השכונות המובילות במאזן ההגירה החיובי בירושלים המזרחית בשנת 2012 היו אלה שמעבר לחומה ההפרדה (איזור כפר עקב ואיזור מ.פ שועפאט).²

¹ <http://www.jiis.org.il/upload/jerusalem/facts-2014-heb.pdf>, עמ' 26.

² <http://www.jiis.org.il/upload/jerusalem/facts-2014-heb.pdf>, עמ' 34.

26. גם צפיפות הדיור הממוצעת בקרב האוכלוסיה הערבית בירושלים (2 נפשות לחדר) כפולה מהצפיפות בקרב האוכלוסיה היהודית בירושלים (0.9 נפשות לחדר) והיא אף גבוהה מזו של האוכלוסיה הערבית בישראל.³ בשכונות הערביות בירושלים עומדת צפיפות הדיור על 14 מ"ר לנפש בעוד שצפיפות הדיור בשכונות היהודיות עומדת על 24 מ"ר לנפש.

27. **לשכונות אלה (מלבד למחנה הפליטים שועפט ועוד כ- 15 דונם הפזורים על פני 6 תוכניות נקודתיות) לא נערך תכנון מעולם: לא ברמה של תוכנית אב, לא ברמה של תוכנית מתאר ולא ברמה של תוכנית מפורטת.** כפי שעולה מתשובתו של מר אמנון ארבל, סגן מנהל אגף תכנון וממונה על מחלקת התכנון בעיריית ירושלים מיום 30.3.14, שצורפה כנספח ד' לתגובת המשיבה 4 לעתירה מיום 31.3.14: **"על שטח זה לא חלה כל תוכנית מפורטת...בכל מקרה לא ניתן להוציא היתרי בנייה בשטח זה"** (ההדגשה הוספה) (מצורף כנספח ת/2).

28. על אזלת היד של הרשויות בתכנון השכונות הללו ניתן ללמוד מהיוזמה היחידה שבה נקטה עיריית ירושלים לתכנון האיזור. לאחר שלושים שנים של חוסר מעש, בשנת 1997 יזמה עיריית ירושלים תוכנית לשטח זה (תוכנית 6131), ובשנת 1999 החליטה הוועדה המקומית להמליץ לוועדה המחוזית להפקיד את התוכנית. רק בשנת 2003 דנה הוועדה המחוזית בתוכנית והחליטה להפקידה, אולם בשל הזמן שחלף ממועד הכנת התוכנית ועד להפקדתה, התברר שהתוכנית אינה משקפת עוד את המצב הקיים בשל ריבוי בנייה בשטח. התוכנית נגנזה ומאז לא נעשה כל ניסיון להכין תוכנית לאזור זה.

29. וודאי שאין לצפות מתושבים שמבקשים לבנות את ביתם שייקחו על עצמם את תפקיד הרשות המקומית ויתכננו תוכנית כוללת לשכונה שלמה. העברת נטל התכנון לכתפי התושבים אינה ריאלית ואין לה כל בסיס משפטי או מעשי.

30. בנוסף, למרות שעל פי "תוכנית מתאר מקומית ירושלים 2000" מסומן שטח השכונות דנן כשטח מגורים עירוני, למיטב ידיעתנו, השטח לא תוכנן מעולם ואין בו ייעודי קרקע המאפשרים בנייה. בהעדר תוכנית מתאר כללית עם ייעודי קרקע, לא ניתן לקדם תוכניות נקודתיות. כידוע, מאז שהפכה תוכנית המתאר "ירושלים 2000" למסמך הקובע בשנת 2008, ובהמשך הפכה למסמך מדיניות, חדלו וועדות התכנון לאשר תוכניות נקודתיות בהעדר תוכנית כוללת, כך שגם מסלול זה אינו פתוח עבור התושבים.

31. **בהעדר כל חלופה, ומשלא יכולים התושבים לקיים חיים ללא קורת גג ובלא מים, נאלצו התושבים בשכונות אלה לבנות את ביתם בלא היתר ולהתחבר בדרך לא דרך לצינורות המים המעטים. הדבר אינו מעיד על זלזול בשלטון החוק אלא על כורח המציאות שנובע מכשלי מערכת התכנון.**

32. טענות המשיבים כאילו ה"פתרון" המוצע הוא הפתרון האפשרי היחיד במגבלות המשפטיות הקיימות, משוללות יסוד. המשיבים מציעים לשדרג אך ורק את הצינורות הראשיים ולא את תשתית המים הפנימית וכן לא להציב צינורות מים נוספים אלא להגדיל רק את אלה שהוצבו לפני עשרות שנים. אף אם נקבל את עמדת המשיבים, כי חל איסור מוחלט לחבר את הבתים לרשת המים, מהי ההצדקה להגבלת שדרוג רשת המים

³ <http://www.jiis.org.il/upload/jerusalem/facts-2014-heb.pdf>, עמ' 44.

לארבעת הצינורות הראשיים בלבד? וכי מדוע לא יונחו צינורות נוספים, שיבטיחו זרימת מים תקינה גם למקומות המרוחקים מהצינורות הקיימים? יוזכר, כי הצינורות הקיימים הונחו במקומם לפני עשרות שנים והם אינם משקפים בשום אופן את המצב הדמוגרפי הקיים ואת הפריסה הגיאוגרפית העכשווית של השכונות.

33. על אפשרויות הבחירה שפרושות בפני המשיבים ניתן ללמוד מהמקרה של שלוש השכונות הערביות בלוד, שכונת ס"ח, שכונת פרדס שניר ושכונת הרכבת, שבהן נבנו אלפי יחידות דיור ללא היתר ובמשך שנים ארוכות סירבו הרשויות להתיר את חיבורן לתשתיות המים והחשמל. בינואר 2014 הצהיר ראש עיריית לוד, יאיר רביבו, כי בכוונתו לפעול לחיבור של השכונות הערביות בלוד לתשתיות המים והחשמל באמצעות הסדרת תכנונית של השכונות. לדברי ראש עיריית לוד: "התוכנית להסדרת השכונות משנת 1999 נועדה למסד כ-2,500 בתים לא חוקיים, שנבנו כך בשל מצוקה במגזר הערבי, רובם על אדמות פרטיות. זה קרה בגלל שהמדינה לא דאגה לתכנן תוכניות מתאר ולמסד את השכונות. זה לבושתנו שיש בעיר בתים בלי אספקת מים, בלי ביוב ובלי חשמל. יש לנו הזדמנות היסטורית לתקן עוול שנעשה עם העיר ועם המגזר הערבי... התושבים יצטרכו לשלם תשלום סמלי, אבל זה לא בהישג ידם. הממשלה תצטרך לעזור בכל שלב." (מתן וסרמן, השכונות הערביות בלוד יחוברו לחשמל ולמים, *ynet*, 29.1.14; וראו גם פרוטוקול מס' 180 משיבת ועדת הכלכלה מיום 20.1.14 בנושא: חיבור השכונות הערביות בלוד לחשמל).

סיכום

34. לאור האמור לעיל, העותרים חוזרים על דרישתם, כי המשיבים ימצאו את הפתרונות הדרושים כדי שאספקת המים לכל הבתים בשכונות הירושלמיות ראס ח'מיס, ראס שחאדה, שכונת השלום ומחנה הפליטים שועפאט, תתבצע כראוי, בלחץ סביר, באופן קבוע וללא הפסקות.

35. ה"פתרון" המוצע על ידי המשיבים הוא בבחינת לעג לרש. האחריות למציאת פתרון שיאפשר לתושבים ליהנות מאספקת מים סדירה, מוטלת על כתפי המשיבים, אשר הפקירו והזניחו את השכונות במשך שנים ארוכות.

14 בינואר 2015

אן סוצ'יו, עו"ד
ב"כ העותרים